

ПРАБЛЕМА ПАЛЕСКАЙ АСНОВЫ
СТАРАБЕЛАРУСКАЙ / СТАРАЎКРАЊНСКАЙ МОВЫ
Ў СУЧАСНАЙ НАВУЦЫ

У артыкуле крытыкуецца чарговая версія так званай палескай канцэпцыі, паводле якой руськая» мова (старабеларуская / стараўкраінская) мела не беларускую і ўкраінскую дыялектную аснову, а пераважна ўкраінскую, якую ўтваралі толькі палескі і іншыя ўкраінскія дыялекты. Паказана беспадстаўнасць такой канцэпцыі, заснаванай на памылковым разуменні прыроды пераходнага дыялекта (гаворкі) і некарэктнай інтэрпрэтацыі асобных дыялектных даных, як і пэўнага матэрыялу са старажытных помнікаў пісьменства.

Ключові словы: дыялект, пераходны дыялект, Палескі рэгіён, старабеларуская мова, стараўкраінская мова.

Супольная кніжна-пісьмовая мова беларусаў і ўкраінцаў XIV–XVIII стст., што існавала ў ВКЛ, а затым у Рэчы Паспалітай, сучаснымі вучонымі, асабліва лінгвістамі, нярэдка называецца «рускай». Такі тэрмін выкарыстоўваецца і ў дадзенай працы – ён зручны, калі абмяркоўваюцца беларуска-ўкраінскія ўплывы і памежныя з’явы. Тэрмін не адмаўляе наймення даўняй кніжна-пісьмовай мовы як старабеларускай ці стараўкраінскай, а толькі дазваляе падкрэсліць яе агульнасць для двух братэрскіх народаў ды наддыялектны характар самой мовы, а таксама указаць на яе ўсходнеславянскую аснову.

З XX ст. у навуцы вядуцца спрэчкі наконт дыялектнай асновы мовы «рускай» і робяцца спробы вызначыць у ёй нейкія рэгіянальныя варыянты, ці агрэгаты. Пакідаючы ў баку ўвесь шырокі спектр розных прапаноў на гэты конт, дадзеная праца прысвечана разгляду ідэй і канцэпцый, што вылучаюць у складзе «рускай» мовы палескі дыялектны кампанент, які, на думку асобных вучоных, адыгрываў вядучую ролю ў яе гісторыі.

Такую ідэю, здаецца, упершыню выклаў вядомы ўкраінскі вучоны І. Агіенка [25, с. 226, 227, 238, 248–249, 252; 26, с. 263, 266–267, 279–283; 27, с. 97–98], падтрымлівалі яе і многія

ўкраінскія лінгвісты-гісторыкі (гл. напр.: [2, с. 19; 3, с. 256; 1, с. 42; 33; 31, с. 503, 504, 505; 28, с. 83; 29, с. 116-117]). Зусім гіпертрафаваныя памеры яна набыла ў украінскага мовазнаўца В. Майсіенкі, які абвясціў усе (на яго думку) беларускія рысы насамрэч украінскімі (паколькі яны з'яўляюцца палескімі), а старабеларускую мову – фактычна стараўкраінскай (гл. у дэталях: [12; 13; 14; 15; 16]). Гэтая хібная канцэпцыя ўжо зазнала крытыку ў беларускім мовазнаўстве [30; 6]. Паводле гэтай канцэпцыі, ніякія сістэмныя асаблівасці беларускай мовы і асобных беларускіх дыялектаў не могуць служыць доказам беларускасці помніка, паколькі ўсе такія асаблівасці ўласцівыя і палескім дыялектам. Апошнія ўяўляюць пас гаворак, пераходных паміж беларускай і ўкраінскай мовамі; паводле сваіх структурных уласцівасцяў большасцю сучасных даследчыкаў гэты пас адносіцца да ўкраінскай мовы (у якасці яе паўночных дыялектаў) [5, с. 149–153; 10; 23, с. 154–167]¹.

Згодна з гэтай «палескай» канцэпцыяй для беларускіх дыялектаў увогуле не знаходзіцца ў «рускай» мове ніякіх асаблівасцяў (апрача дзекання і цекання [2, с. 19], якое надзвычай рэдка адлюстроўвалася ў даўніх помніках), а ўсе адметныя рысы даўняй кніжна-пісьмовай мовы (у т. л. нават аканне) могуць быць растлумачаны выключна на глебе ўкраінскіх дыялектаў, і перш за ўсё – паўночнаўкраінскіх. Палескія дыялекты, якія з прычыны слабасці камунікацый ды рэдкай заселенасці, нязначнай колькасці ў рэгіёне гарадоў і царкоўных цэнтраў, не адыгрывалі істотнай ролі ў культурным і палітычным жыцці ВКЛ / Рэчы Паспалітай, для некаторых украінскіх даследчыкаў набываюць амаль рашаючую ролю ў складванні ды развіцці пісьмовых нормаў і моўных звычак велізарнай краіны [3, с. 256; 28, с. 83].

¹ Упершыню палітычныя і адміністрацыйныя межы паміж Беларуссю і Украінай былі праведзены толькі ў XX ст. – нямецкімі акупацыйнымі ўладамі ў час 1-й сусветнай вайны, што было адноўлена імі ў час 2-й сусветнай вайны. Тады Украіне, што знаходзілася пад кантролем немцаў, былі аддадзены важныя ў тых умовах камунікацыі: рэчышча р. Прыпяць і Палеская чыгунка, што праходзіла крыху на поўнач ад ракі. Такая мяжа не прызнавалася савецкімі ўладамі, якія правялі размежаванне далёка на поўдзень ад магістралі. Гэтая мяжа, якая цяпер стала дзяржаўнай паміж незалежнымі Беларуссю і Украінай, прайшла блізка да былой мяжы ВКЛ і ўкраінскіх земляў Польскага каралеўства, усталяваная пасля Люблінскай уніі 1569 г.

Калі не ўлічваць відавочную тэндэнцыйнасць «палескай канцэпцыі»², то трэба прызнаць, што яе метадалагічная хібнасць абумоўлена недаацэнкай з боку даследчыкаў самастойнага характару «рускай» мовы і іх памкненнем вытлумачваць усё яе галоўныя асаблівасці толькі ў рамках сучаснай дыялекталогіі. Памылку робяць тыя вучоныя, што глядзяць на «рускую» мову як на зашыфраваны рэбус, у якім трэба адшукаць рысы толькі беларускай ці ўкраінскай гаворкі, быццам бы такой мове не маглі быць уласцівыя рысы, што вынікалі не з дыялекту, а з іншых крыніц – напрыклад, класавага маўлення ці іншамовнага (польскага) уплыву. Амаль усе ранейшыя інтэрпрэтацыі рыс «рускай» мовы (ці асобных помнікаў) дагэтуль зводзіліся да пошуку дыялектных (беларускіх і/ці ўкраінскіх) уплываў і амаль заўжды замыкаліся толькі ў коле рыс сучасных беларускіх або ўкраінскіх дыялектаў. Аднак гутарковая аснова кніжна-пісьмовай мовы тады магла быць іншая – і не абавязкова дыялектная.

Крыху інакшую версію «палескай» канцэпцыі паспрабаваў развіць у спецыяльнай працы А. Даніленка [32], украінскі русіст, які працуе ў ЗША. Ён лічыць, што асновай «рускай» мовы паслужыў менавіта палескі дыялект, аднак не столькі ў XIV–XV стст., пра што казаў Х. Станг³, колькі пазнейшага часу – XVI і нават XVII стст. Услед за іншымі ўкраінскімі даследчыкамі (напрыклад, Ю. Шавялёвым і В. Майсіенкам, хаця і без спасылак на іх працы) А. Даніленка ўпэўнена сцвярджае, што рысы палескага дыялекту ахоплівалі тады выключна шырокі арэал: «dialect and historical parallels open solid grounds for positing a Polissian type of the vernacular standard, used in the

² Відавочна, што з дапамогай «палескай канцэпцыі» даследчыкі абгрунтоўваюць не столькі навуковыя палажэнні, колькі дактрыны ўласнага нацыяналізму (гл. крытыку: [6]). Для прыкладу, І. Агіенка кажа пра «невисокий рівень духової культури предків білоруського народу» [26, с. 258] або што «народ український ... культурою був вищий від народу білоруського» [26, с. 263], гэта ж гл. таксама [27, с. 96, 98–99]. Пра культурную развітаць, напрыклад, Валыні вядуць гаворку і іншыя украінскія даследчыкі, сцвярджаючы, што ў ВКЛ і Рэчы Паспалітай «Volhynja stood out as a culturally advanced region» [32, p. 103].

³ Строга кажучы, Х. Станг толькі ўмоўна азначаў рысы некаторых ранніх грамац XIV–XV стст. як «палескія» (паколькі яны не былі ні выразна беларускімі, ні выразна ўкраінскімі) [34, S. 20–21; 35, S. 100], але ён не абмяркоўваў сувязь гэтых рыс з асобнымі палескімі гаворкамі.

chanceries of Troki (Trakai), Navahrudak, Mensk (Minsk), Berestja (Brest), Vil'na (Vilnius), Holm, Luc'k, Ovruč, and Kyiv in the 14th c. to the 16th c., as well as in literary works, copied and circulated in collections, and in non-canonical religious texts» [32, p. 106] («дзялектныя і гістарычныя паралелі дазваляюць пакласці ў аснову палескі тып гутарковага стандарту, які выкарыстоўваўся ў канцылярыях Трокаў (Тракая), Навагрудка, Менска (Мінска), Бярэся (Брэста), Вільні (Вільнюса), Холма, Луцка, Оўруча і Кіева з XIV па XVI ст., як у літаратурных творах, што капіяваліся і цыркулявалі ў зборніках, так і ў некананічных рэлігійных тэкстах»). Паводле Даніленкі, «палескі стандарт» быў і гутарковай мовай, і пісьмовай, шырока ўжываўся ад Кіева да Вільні ў канцылярскіх актах і ў літаратуры, ахопліваючы фактычна ўсё пісьменства ці яго найбольш адметныя сферы. Уплыў «палескага гутарковага стандарту» («Polissian vernacular standard») адчувальны нават на гутарковай мове (vernacular), якой напісаны, напрыклад, творы Кліменція Зіновія ці інтэрмедыі і якая стала новай літаратурна-пісьмовай мовай з канца XVII ст. [32, p. 106–107]. Т. ч. «палескаму стандарту» па волі даследчыка нададзены амаль усеахопны маштаб.

Натуральна, не маглі застацца ў баку ад гэтага палескага ўплыву і вядучыя літаратурныя помнікі XVI ст. Без прывядзення якога-небудзь лінгвістычнага мэтэрыялу даследчык упэўнена адносіць да палескіх тыя помнікі, у якіх няма ніякіх выразных украінскіх рыс – напрыклад, Пазнанскі зборнік з перакладнымі аповесцямі пра Баву і Трышчана, пра Атылу і Трою [32, p. 94] ці знакамітая літаратура т. зв. юдаізантаў, уключна з іх рускімі копіямі, зробленымі ў Ноўгарадзе і Маскве [32, p. 109–110]. Не менш паказальна, што ён абвяшчае палескімі творы іншага вядомага зборніка – з рукапісамі «Пакутаў Хрыста», аповесцю пра трох каралёў-вешчуноў і жыццём Аляксея, чалавека божага. У гэтым помніку да палескіх аднесены такія рысы, як гіперычнае оканне: *Лазоря, двонадцетъ*, аканне пасля шыпячых: *жана, чало*, ці пераход 'e' > 'o': *слозы, уцьновъ* – толькі таму, што яны засведчаны ў пераходных гаворках, даследаваных Назаравай [32, p. 106] – быццам бы іх няма ў суседніх беларускіх ці ўкраінскіх дзялектах!

Каб канчаткова аформіць сваю канцэпцыю, А. Даніленка вылучыў шэраг фанетычных рыс «палескага гутарковага стандарту»: а) рэфлекс *e* на месцы прасл. **ě*, хаця пад націскам

гэты рэфлекс выступаў як *e*, *i*, *h* [32, р. 107], з чаго ён робіць выснову, што «different reflexes are likely to evidence a diphthongal pronunciation of *ě* by Rus'ian scribes» («розныя рэфлексы, відаць, сведчаць пра дыфтангічнае вымаўленне *ě* «рускімі» пісарамі»); б) пераход прасл. **e* > *e* у ненаціскай пазіцыі і «адваротная яму змена» **a* > *e* пасля мяккіх зычных (прыклады кшталту *кнегинею*, *огледаешь*); в) гіперычнае оканне, г) зацвярдзенне прасл. **r**, **c** і шыпячых, д) пераход прасл. **dj* > *dž* > *ž*: *прироженным* [32, р. 107-108]. Пры гэтым першыя дзве рысы, (а) і (б), аўтар прызнае архаічнымі, неўласцівымі большай частцы беларускіх і ўкраінскіх гаворак і, нарэшце, рэгулярнымі для таго часу [32, р. 105]. Апрача фанетычных украінскі аўтар вылучыў і некалькі «морфасінтаксічных» рыс [32, р. 108]: е) *e* ў суф. *-ан(ь)e* / *-ен(ь)e*: *роказан(ь)e* і пад. (паколькі норма для ўкраінскага вымаўлення і правапісу ў гэтым становішчы [*'a*]: *мовління*), ё) канч. *-oe* / *-ee* у Родн. адз. жан.: *таемное рады*, «these forms are still found today in Polissian» (са спасылкай на Назараву) [32, р. 108], ж) прыназоўнік *ку* (прыклад з прадмовы Цяпінскага!), «this is most likely a loan form from Polish» – а дзе ж тады палеская аснова ў гэтага прыназоўніка? Нарэшце, апошняя асаблівасць «палескасці» – гэта ўсходнеславянская аснова помнікаў і мінімальная залежнасць ад тагачаснай польскай мовы: «texts written in the Polissian standard <...> initially showed an East Slavic basis and a minimum dependence on Polish of that time» [32, 108], так бы мовіць, лексічная «чысціня рыс» гэтага ўнікальнага «стандарта», што наўрад ці можа быць абгрунтавана якім-небудзь даследаваннем, апрача статыстычнага (якога пакуль бракуе).

На жаль, сфармуляваныя Даніленкам моўныя асаблівасці гэтага «палескага гутарковага стандарта» не вытрымліваюць ніякай крытыкі – і перш за ўсё ў плане іх сувязі з палескім дыялектам. Дэталёвы разгляд першых рыс (а, б) вымагае асобнай увагі і далёка выходзіць за межы дадзенай працы, таму тут дастаткова заўважыць, што яны былі шырока ўласцівыя і беларускім помнікам XVI–XVII стст. У дадзенай жа працы са спісу Даніленкі будуць абмеркаваныя толькі апошнія з'явы (в – ж).

Гіперычнае оканне (в), у цэлым даволі рэдкае ў «рускіх» пісьмовых помніках, ніяк не можа лічыцца выключна палескай рысай, паколькі ўласціва пісьменству ўсяго беларускага рэгіёна,

а таксама маскоўскаму і паўднёварускаму XV–XVII ст. ст. Гіперычнаму ўжыванню *o* там спрыяла іх уласнае акаючае маўленне, а не толькі непаслядоўная блытаніна *o* і *a* ў маўленні, як у носьбітаў пераважна ўсходнепалескіх гаворак [18, с. 21–25; 20, с. 126–127; 17, с. 231, 233–235; 10, с. 61–62], слаба прадстаўленых ў старажытнасці помнікамі (у асноўным з XVII ст.). У доказ А. Даніленка спасылаецца на працы М. Ніканчука пра гіперызм пераходных беларуска-ўкраінскіх гаворак, аднак гіперызм там ахоплівае многія іншыя з’явы (як розныя гукі ды пазіцыі, так і граматычныя формы) [23], таму адной блытаніны *o* і *a* на пісьме яшчэ недастакова, каб адносіць такія помнікі на рахунак пераходных палескіх гаворак. Каб гіперычнае оканне ў матэрыяле Даніленкі суправаджалася праявамі гіперызму і ў іншых гуках, а таксама марфалагічных формах, тады б можна было казаць пра сувязь з палескім дыялектам, у прыватнасці, з яго пераходнымі гаворкамі. Аднак такога матэрыялу няма. Прыведзены ж Даніленкам адзіны прыклад *монастыру*, ды яшчэ з «Дыярыюша» Апанаса Філіповіча [32, р. 107] (нібыта мова берасцейца Філіповіча можа адлюстроўваць гаворку Сярэдняга ці Усходняга Палесся!) увогуле некарэктны, паколькі слова з’яўляецца запазычаннем, у якім выкарыстанне *o* ці *a* магло зусім не залежаць ад вымаўлення, а толькі ад традыцыі (спецыфічная перадача грэцызма).

Таксама не можа лічыцца палескай рыса (г), паколькі такое зацвярдзенне было ўласціва не толькі амаль усяму беларускаму рэгіёну, але і многім украінскім гаворкам [4, с. 65, 69] (асабліва некаторым надністранскім і падольскім) [4, с. 179, 198, 236; 11, с. 60]. У адрозненне ад усіх украінскіх і палескіх гаворак зацвярдзенне прасл. **r’*, **c’* ахапіла ў беларускім арэале (пераважна цэнтральныя гаворкі і паўднёва-заходні дыялект) усе пазіцыі ў слове [22, с. 127–131]. Зусім іншая сітуацыя назіраецца ў палескіх гаворках: зацвярдзенне гэтых зычных там мае непаслядоўны характар і абмежавана асобнымі фанетычнымі пазіцыямі ці спалучаецца з блытанінай сваіх мяккіх адпаведнікаў [17, с. 231–235; 4, с. 143–144; 11, с. 46]. Таму адной канстатацыі зацвярдзення **r’*, **c’* у «рускіх» помніках для канцэпцыі Даніленкі недастаткова, яго матэрыял мусіў бы паказаць менавіта непаслядоўнасць гэтага працэсу, што і было б доказам палескага ўплыву, аднак гэтага не было зроблена. Зацвярдзенне ж шыпячых і пераход прасл. **dj > dz*

увогуле ўласцівыя захаду Усходняй Славіі і ў спіс палескіх рыс Даніленкі трапілі неяк недарэчна.

Гэта ж трэба сказаць і наконт усіх яго «морфасінтаксічных» рыс: яны шырока ўласцівыя ўсяму беларускаму арэалу і часткова ўкраінскаму – як іх можна абвяшчаць толькі «палескімі»? Ці могуць рэфлексы і формы, якія палескія гаворкі (далёка не ўсе!) падзяляюць з іншымі, прычым вельмі буйнымі ўсходнеславянскімі арэаламі, служыць доказам і сведчаннем існавання менавіта «палескага гутарковага стандарта»? І ці будзе такі «стандарт» у гэтым выпадку сапраўды палескім? Не даючы адказу на гэтыя пытанні, Даніленка затое некалькі разоў падкрэслівае архаічнасць гэтых з'яў у «палескім стандартце» – відаць, каб сцвердзіць, што на іншыя арэалы яны распаўсюдзіліся менавіта з Палесся. І хаця гэта не заўжды так, нават першапачатковая лакалізацыя тых або іншых з'яў на Палессі бессэнсоўная: гэта мела месца ў дагістарычныя ці раннегістарычныя часы (гл. напр.: [23, с. 167–171]), калі «руская» мова яшчэ не склалася. Для большай пераканаўчасці ён (са спасылкай на дыялекталагічныя росшукі Т. Назаравай) адзначае, што гэтыя дыялекты «нават сёння дэманструюць найбольш архаічныя рысы» [32, р. 104] – быццам архаічнасць неяк спрыяе дамінацыі аднаго дыялекта над іншым.

Спіс Даніленкі – гэта штучны набор розных рыс, адабраных з пэўнай тэндэнцыйнай мэтай: давесці, што найбольш адметныя беларускія рысы даўняга пісьменства ўласцівыя таксама ці пераважна або нават выключна палескім гаворкам. Сапраўдная мэта такога спісу – абвясціць беларускія рысы (і тэксты) менавіта палескімі [32, р. 94–95]. Украінскі русіст падкрэслівае, што насамрэч гэта якраз палескія рысы прысутнічаюць у тэкстах, што раней звычайна лічыліся беларускімі [32, р. 94]. Сваёй працай ён фактычна «выпраўляе» гэтую памылку, пераводзячы іх з беларускіх у палескія (а значыць, і ва ўкраінскія). Праўда, ён не паказвае, наколькі шырока прадстаўлены яны ў сучасных палескіх гаворках і ў якіх менавіта. Такі паказ адразу б выявіў беспадстаўнасць падобнай маніпуляцыі, і, натуральна, Даніленка абыходзіцца без гэтага. Гэта тым больш дзіўна, што лінгвіст абвясціў адной з мэт сваёй канцэпцыі «reference to <...> dialect basis» «рускай» мовы, паколькі ўказанні на беларускую ці ўкраінскую аснову яму ўжо недастаткова [32, р. 110].

Насамрэч дыялектным і гістарычным матэрыялам «палескі гутарковы стандарт» абгрунтаваны ў А. Даніленкі вельмі павярхоўна. Многія рысы з яго спісу, якія ў палескіх дыялектах прадстаўлены непаслядоўна, з тымі ці іншымі варыяцыямі, у беларускіх гаворках праведзены нашмат больш строга і паслядоўна, ахопліваючы, напрыклад, усе пазіцыі ў слове. Таму іх больш абгрунтавана лічыць менавіта беларускімі і прыпісваць адлюстраванне ў «рускім» пісьменстве якраз беларускаму ўплыву.

Хіб, які адразу кідаецца ў вочы пры ацэнцы ўсёй «палескай канцэпцыі» А. Даніленкі – гэта трактоўка паняцця пераходнай гаворкі для мэтаў гістарычнай лінгвістыкі. У сваёй працы даследчык ніяк не абмяркоўвае гэтае паняцце, не паказвае геаграфічную лакалізацыю пераходных гаворак паміж Беларуссю і Украінай, аднак менавіта на паняцці пераходнага дыялекта будзе ўсю канцэпцыю. У сапраўднасці, пераходны дыялект характарызуецца не толькі сумяшчэннем рыс кантактуючых гаворак, але і развіццём многіх спецыфічных з’яў – гіперызму, кантамінацыі, рэліктаў і навацый [18, с. 19–20; 21; 17, с. 235; 24]; у дадатак, яму ўласціва распыленасць арэалаў і рэпертуару адзінак [5, с. 152–153], у т. л. прывязка да пэўных слоў або пазіцый у слове, да пэўных кантэкстаў, да асоб пэўнага ўзросту і да т. п. Зараз амаль усе палескія гаворкі (апрача пераходнага паса) маюць або выразныя ўкраінскія рысы (сярод іншых – рэфлекс *i* ці *i^e* на месцы *h*, хаця б пад націскам, і дэпалаталізацыя зубных і шчылінных перад пярэднімі гаслоснымі)⁴, або беларускія (сярод іншых – рэфлекс *e* ці *e* на месцы *h*, незалежна ад націску, і захаванне мяккасці зубных і шчылінных перад пярэднімі гаслоснымі) [10, с. 59, 63]. Пас пераходных гаворак паміж імі даволі невялікі і нестабільны, геаграфічна і гістарычна [18; 19; 20, с. 138–141; 17]. Такі пас занадта вузкі і нязначны, каб паслужыць падмуркам для выпрацоўкі нормаў літаратурна-пісьмовай мовы [30, с. 148 і наст.]⁵. Здаецца, што А. Даніленка проста блытае пераходную

⁴ Таксама гэта тычыцца заходнепалескіх, ці берасцейска-пінскіх, гаворак, даволі стракатых у сваім вакалізме [7, с. 90–98], якія А. Даніленка гатовы прапанаваць на ролю такіх пераходных утварэнняў – цяпер ужо на той падставе, што ў іх перакрываюцца многія ізагласы [32, р. 104].

⁵ Для меркавання, што ў старажытнасці пас пераходнай гаворкі мог быць шырэйшы [32, р. 105], А. Даніленка не прыводзіць лінгвістычных доказаў, і з

гаворку і палескі дыялект [6, с. 66]: апошні ні ў якіх адносінах не тоесны першай, а ўсе палескія гаворкі ў цэлым не з'яўляюцца пераходнымі.

Адмовіўшыся ад абмеркавання характару пераходнага дыялекта, А. Даніленка бяздоказна канстатуе, што «пераходныя дыялекты развіліся на паўночнаўкраінскай (палескай) аснове» [32, р. 105], г. зн., што пераходны дыялект фактычна з'яўляецца ўкраінскім. Тады ж у чым яго пераходнасць? І навошта тады падкрэсліваць прысутнасць ў ім нейкіх пераходных (г. зн. беларуска-ўкраінскіх) рыс? Шкада, што ўкраінскаму русісту засталіся невядомыя працы іншых лінгвістаў, якія выказваюць думку пра позняе (нават з XVII ст.) з'яўленне ў заходнепалескім дыялекце некаторых яскравых украінскіх асаблівасцяў, такіх як рэфлекс *i* на месцы прасл. **ě* і інш. [5, с. 149; 7, 102–105; 8; 9]. Дарэчы, і Даніленка дапушчае, што ў старажытнасці паўднёвая мяжа палескіх гаворак магла праходзіць нашмат далей ад цяперашняй, праз Жытомір і Дубно [32, р. 102–103 і fn. 34]. Т. ч., «палескі гутарковы стандарт» ў Даніленкі фактычна атрымліваецца тоесным украінскаму варыянту «рускай» мовы, а «палескасць» ёсць проста прыхаваная «ўкраінкасць». Аднак, для беларускага варыянта проста не застаецца месца ў гісторыі «рускай» мовы і пісьменства, якія выступаюць як суіснаванне выключна ўкраінскіх варыянтаў – палескага і, напрыклад, галіцкага або кіеўскага.

На жаль, гаворка пра «палескі гутарковы стандарт», якую вядзе ў сваёй працы А. Даніленка, абгрунтавана вельмі слабым лінгвістычным матэрыялам. Пры бліжэйшым разглядзе высвятляецца, што яна заснавана на маніпуляцыі тэрмінамі і падмене паняццяў. Чарговая спроба абгрунтаваць «палескую» канцэпцыю засталася няўдалай.

гэткім правам можна меркаваць, што ў старажытнасці гэты пас увогуле быў нязначны. Але нават каб ён раней быў у тры разы шырэйшы за сучасны стан і цягнуўся ад Магілёва да Кіева (як мяркуе Даніленка), гэта не выратаўвае «палескую канцэпцыю», паколькі гэты пас усё роўна наўрад ці мог рабіць адметны ўплыў на пісьмовую мову, што квітнела ў гарадскіх і царкоўных цэнтрах далёка і ад гэтага паса, і ад Палесся наогул (Галічына, Кіеў; Віленшчына і Паўночна-Заходняя Беларусь, Падзвінне, Смаленск і інш.).

Літаратура

1. Гумецкая Л. Л. Вопросы украинско-белорусских связей древнего периода // Вопросы языкознания. – 1965. – № 2. – С. 39–44.
2. Гумецька Л. Л. Принципи створення історичного словника української мови. К., 1958.
3. Гумецька Л. Л. Уваги до українсько-білоруських мовних зв'язків періоду XIV–XVII ст. // Дослідження з української та російської мов. – К., – 1964. – С. 252–258.
4. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови. [2-е вид.] К., 1966.
5. Жылко Ф. Т. Палескія гаворкі ўкраінскай мовы // Беларускае і славянскае мовазнаўства: Да 75-годдзя акад. АН БССР К. К. Крапівы. – Мінск, 1972. – С. 147–153.
6. Клімаў І. Да пытання пра палескі тып у супольнай літаратурна-пісьмовай мове беларусаў і ўкраінцаў XIV–XVIII стст. // Волинь-Житомирщина: Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – Житомир, 2010. – № 22 (1). – С. 57–71.
7. Клімчук Ф. Д. Гаворкі Заходняга Полесся: Фанетычны нарыс. – Мінск, 1983.
8. Климчук Ф. Д. К генезису брестско-пинских говоров // Проблеми української діалектології на сучасному етапі. – Житомир, 1990. – С. 49–50.
9. Климчук Ф. Д. Полесье в этногенезе восточнославянских народов // Український діалектологічний збірник. – К., 1997. – Кн. 3. – С. 237–241.
10. Климчук Ф. Д., Кривицкий А. А., Никончук Н. В. Полесские говоры в составе белорусского и украинского языков // Полесье: Матеріальна культура. – К., – 1988. – С. 56–64.
11. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. – К., 1990.
12. Мойсієнко В. М. До проблеми виділення «західноруського» наріччя, або якою мовою писали на теренах українсько-білоруського пограниччя у XVI–XVII столітті? // Український гуманітарний огляд. – К., 2002. – Вип. 7. – С. 92–115.
13. Мойсієнко В. М. Про національний статус «руської мови» в часи Великого Князівства Литовського та Речі Посполитої // Мовознавство. – 2005. – № 1. – С. 67–82.
14. Мойсієнко В. М. Північне наріччя української мови в XVI–XVII ст.: Фонетика: Автореф. дисерт. ... докт. філол. наук / К., 2006.
15. Мойсієнко В. М. Фонетична система українських поліських говорів у XVI–XVII ст.: Монографія. – Житомир, 2006.
16. Мойсиенко В. М. Этноязыковая принадлежность «русской мовы» во времена Великого княжества Литовского и Речи Посполитой // Славяноведение. – 2007. – № 5. – С. 45–64.

17. Назарова Т. Беларускія ізагласы на тэрыторыі Украіны // Беларускае і славянскае мовазнаўства: Да 75-годдзя акад. АН БССР К. К. Крапівы. – Мінск, 1972. С. – 229–241, карта с. 236.

18. Назарова Т. В. Деякі фонетичні гіперизми в українських говірках Нижньої Прип'яті // Діалектологічний бюлетень. – К., 1961. – Вип. 8. – С. 18–30.

19. Назарова Т. Білорусько-українські ізогласи нижньої Прип'яті // Славістичний збірник. – К., 1963. – С. 214–227.

20. Назарова Т. В. Украинско-белорусская языковая граница в районе нижней Припяти // Вопросы диалектологии восточнославянских языков. – М., 1964. – С. 124–140.

21. Назарова Т. Проблема перехідних говірок між українською і білоруською мовами: (Говірки нижньої Прип'яті) // Праці XI Республіканської діалектологічної наради. – К., 1965. – С. 90–105.

22. Нарысы па беларускай дыялекталогіі / Пад рэд. Р. І. Аванесава. – Мінск, 1964.

23. Никончук Н. В. Правобережнополюсские говоры с лингвогеографической и исторической точек зрения // Полесский этнолингвистический сборник. – М., 1983. – С. 153–173.

24. Никончук Н. В. Переходность как форма языкового континуума // Совещание по вопросам диалектологии и истории языка (лингвогеография на современном этапе и проблемы межкурвенного взаимодействия в истории языка). Тезисы докладов и сообщений. – М., 1984. – С. 83–86.

25. Огієнко І. Українська літературна мова XVI ст. і український Крехівський апостол 1560-х рр. – Варшава, 1930. – Т. 1. (Студії до української граматики. Кн. 7)

26. Огієнко І. Розмежування пам'яток українських від білоруських // Записки Чину Св. Васілія Великого. 1934. Т. 6. Вип. 1/2. – С. 258–287.

27. Огієнко І. Історія української літературної мови. [2-ге вид.] К., 1995.

28. Півторак Г. П. Державна мова у Великому князівстві Литовському і проблема розмежування українських та білоруських писемних пам'яток // Мовознавство. – 2005. – № 3/4. – С. 80–84.

29. Піўторак Р. Дзяржаўная мова ў Вялікім Княстве Літоўскім і праблема размежавання ўкраінскіх і беларускіх пісьмовых помнікаў // Беларусь і беларусы ў прасторы і часе: Зборнік да 75-годдзя праф. А. Мальдзіса / Пад рэд. С. Запрудскага, А. Фядуты, З. Шыбеці. Мінск, 2007. – С. 115–119.

30. Свяжынскі У. М. Аб статусе беларускай і ўкраінскай моў у часы Вялікага Княства Літоўскага // METRICIANA: Даследаванні і матэрыялы Метрыкі ВКЛ. – Мінск, 2003. – Т. 2. – С. 132–163.

31. Шевельов Ю. Исторична фонологія української мови / перекл. з англ. С. Вакуленко, А. Даниленко. – Харків, 2002.
32. Danylenko A. 'Prostaja mova', 'Kitab', and Polissian Standard // Die Welt der Slaven. – 2006. Bd. 51. – Nr. 1. – S. 80–115.
33. Shevelov G. Y. A Historical Phonology of the Ukrainian Language. – Heidelberg, 1979.
34. Stang Chr. Die westrussische Kanzleisprache des Grossfürstentums Litauen. – Oslo, 1935.
35. Stang Chr. Die altrussische Urkundensprache der Stadt Polozk. – Oslo, 1939.

Igor Klimov

***The Problem of Polissian Foundations in
the Old Belarusian Language in Modern Science***

The article criticizes the next version of the so-called Polissian conception which presupposes that Ruthenian language (Old Belarusian / Old Ukrainian) had not the Belarusian and Ukrainian dialect basis, but mainly an Ukrainian one which was formed by Polissian and other Ukrainian dialects only. Groundlessness of such conception based on mistaken understanding of the nature of a transitional dialect (patois), and incorrect interpretation of some dialect data and a certain material from ancient scripts is shown.

Keywords: *dialect, transitional dialect, Polissian region, the Old Belarusian language, the Old Ukrainian language.*